

Förskolan och förskoleklass i blickfånget – tankar och spaningar om ett forskningsfält på stark frammarsch

Extern kommentar 2024:2
Camilo von Greiff*

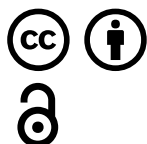
*Korresponderande författare:
Camilo von Greiff
camilo.vongreiff@gmail.com

Forskning om undervisning och
lärande, vol. 12, nr 2, 2024,
s. 108–112.
DOI: [10.61998/forskul.v12i2.24721](https://doi.org/10.61998/forskul.v12i2.24721)
ISSN: 2001-6131

Publicerad: 2024-06-04

© 2024 Författarna.

Denna artikel publiceras med öppen
tillgång under villkoren i Creative
Commons. Erkännande-licensen
[CC BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), som tillåter användning,
spridning och reproduktion i vilket
medium som helst, förutsatt att
originalverket är korrekt citerat.

Med stort nöje har jag fått möjligheten att ge en kommentar i detta spännande temanummer om interventioner i matematikundervisning i förskola och förskoleklass. Det känns lite extra lyxigt att få landa en stund i förskolan och skolan (hädanefter förskolan) igen, som jag yrkesmässigt lämnat för ett knappt år sedan. På ett övergripande plan lämnar temanumret min bild av det praktisknära forskningsfältet intakt. Det är uppenbart att fältet är på stark frammarsch och producerar många artiklar med hög vetenskaplig kvalitet och hög relevans ur ett undervisningsutvecklande perspektiv. De fem forskningsartiklarna i detta temanummer är inga undantag. De visar på bredden av kvaliteter som en och samma studie behöver besitta för att verkligen utgöra ett bidrag till fältet; djup förtrogenhet med undervisning och vad som utgör utmaningar i densamma för berörda åldersgrupper, avancerade metodkunskaper och en skarp blick, på både den nationella och internationella forskningsfronten, för att beskriva den egna studiens bidrag. Och som om detta inte vore nog tror jag att man som forskare i fältet behöver ha goda organisatoriska och brobyggande egenskaper för att bygga fungerande, förtroendefulla relationer med förskollärare och lärare (hädanefter förskollärare) och rektorer i de miljöer där forskningen bedrivs. *Standards are high!*

Bredden och djupet av beskrivna kvaliteter är framträdande i såväl Björklund med flera (2024), Hedefalk med flera (2024), van Bommel med flera (2024), Walla och Palmér (2024) som Ekdahl och Lundberg (2024), som i blyxtbelysning visar hur långt matematikdidaktisk forskning i just förskolan och förskoleklass - fokuset för detta temanummer - har kommit i utvecklingen. Det visar sig också genom att vi ser så många beviljade forskningsbidrag från detta fält i öppna utlysningar, med mycket hård konkurrens med andra delar av det praktisknära forskningsfältet och utbildningsvetenskap generellt.

Jag tänkte dock inte uppehålla mig vid smickrande omdömen utan i det följande pröva några argument om vad jag ser som utvecklingsmöjligheter, inte bara för forskning om matematikundervisning i förskola och förskoleklass, utan mer övergripande för det praktisknära fältet, med hjälp av några nedslag i föreliggande studier. Jag skriver medvetet ”prövar”, eftersom erfarenheten säger mig att det bland alla kloka forskare och förskollärare ofta finns gott om starka motargument som kan ta udden av, eller rent utav förkasta, framförda teser. Men gott så, på det sättet bidrar vi alla till en livfull och framåtsyftande debatt!

Vilka är egentligen förskollärarna och barnen i studierna?

Ofta beskrivs förskollärare, barn och elever (hädanefter barn) mycket knapphändig i studierna, typiskt sett endast med antal. Jag tror att det är en brist för att resultaten ska kunna tolkas på ett rättvisande sätt. I de ofta småskaliga, övervägande kvalitativa studier som utgör bulken i den praktisknära forskningen är inte resultaten generaliserbara, på så sätt att man kan förvänta sig att uppnå samma resultat i en annan kontext än den som studien genomfördes i, som i vissa större kvantitativa studier. Istället ligger generaliserbarheten i att förskolläraren utifrån beskrivningar, mönster och tolkningar av undervisningssekvenser finner igenkänning från sin egen undervisning, och kan använda vunna insikter för att utveckla denna.

För att kunna göra en kvalificerad tolkning av hur en studies resultat kan ha bäring på den egna undervisningen behöver förskolläraren rimligen få en uppfattning om de förskollärare som har bedrivit undervisningen i studien, och vilken typ av barngrupper som deltar. Annars finns en stor risk att en uppsjö alternativa resultat döljs bland de presenterade resultaten. En undervisning som fungerar för en förskollärare med 25 års erfarenhet i en lugn, studiemotiverad barngrupp behöver inte betyda att den fungerar lika väl, eller alls, för en nytexaminerad förskollärare i en barngrupp med många utåtagerande barn med låg studiemotivation, för att ta ett exempel. Den typen av ”markbeskrivningar” borde vara vanligare och mer omfattande i ett fält med anspråk på att vara praktisknära och undervisningsutvecklande. Det gäller i synnerhet forskning om undervisningsmoment som med min förförståelse förefaller synnerligen avancerad, såsom problemformulering i förskoleklass i van Bommel med flera (2024), pararbete om mönsterenheter i förskoleklass i Walla och Palmér (2024) och etiska resonemang om hållbar utveckling i förskolan i Hedefalk med flera (2024). Där tolkar jag flera beskrivningar av barnens reaktioner och tillvägagångssätt i undervisningen som att nivån på lärandemålet är på gränsen till, och ibland över, vad vissa barn i den åldern är mogna för. Det är förstås ingen kritik av studierna men förstärker, som jag ser det, behovet av fylliga beskrivningar av kontexten. Jag inser att det finns rena utrymmesbegränsningar hos de flesta tidskrifter, men van Bommel med flera (2024) visar föredömligt att det går att lägga visst fokus både på vilka förskollärare och barn som deltar i studien och kontexten i övrigt, och hur detta skulle kunna påverka implementering och resultat av interventionen.

I anslutning till detta resonemang tycker jag att det är intressant att det huvudsakliga motivet till Ekdahl och Lundberg (2024), som jag tolkar studien, inte är den kunskapsprodukt som genereras per se, utan snarare att undersöka hur forskningsresultat omhändertas, implementeras och förfinas. Det är förstås ytterst angeläget, men väcker samtidigt frågan när undervisning kan sägas vila på vetenskaplig grund. Är det när förskollärare tar stöd och inspiration från forskning? Eller behöver forskningsresultatens implementering i sig först beforskas, som i Ekdahl och Lundberg (2024)? Och behöver i så fall sådana implementeringsstudier göras för varje enskilt läroobjekt som beforskats eller finns det generiska lärdomar att dra utifrån implementeringsforskning? Eller ska man helt enkelt se det som att undervisning aldrig vilar på vetenskaplig grund i någon bestämd, statisk mening utan alltid är en del i en process där den vetenskapliga

grunden utvecklas? Oavsett svar på dessa frågor är det lätt att se forskning som *en* viktig källa till undervisningsutveckling, men att förskollärares förmåga att förstå, värdera och använda forskning – deras forskningslitteracitet - och deras erfarenhet och professionella omdöme är minst lika viktiga komponenter.

Spelar det inte någon roll vilka förskolor och barngrupper som deltar och hur många de är?

Ett relaterat tema är hur urvalet av förskolor och barn i praktiktäna studier görs, dels själva tillvägagångssättet och dels urvalets storlek. Utan att ha någon empiri att luta mig emot tycker jag mig se tendenser att det oftare är på relativt välfungerande, stabila förskolor med fokus och engagemang för undervisningsutveckling som praktiktäna projekt bedrivs. Är resultaten från sådana studier relevanta i helt andra kontexter? Det är som jag ser det en empirisk fråga som bara kan adresseras genom studier i olika typer av förskolor och kontexter och att dessa kontexter tydligt beskrivs i studierna så att förskollärare som tar del av studier, med sitt professionella omdöme, kan värdera resultatens värde och användningsområde i den egna kontexten.

Hur urvalet är gjort beskrivs ofta inte alls eller sparsamt, och storleken på urvalet kommenteras ofta inte, är mitt intryck. Det framstår mer som slumpens skördar, hur många barngrupper och barn som deltar. I exempelvis Hedefalk med flera (2024) beskrivs att två förskolor, elva förskollärare och 64 barn deltar, utan att diskuteras eller motiveras. Om urvalsprincip och antal har betydelse, hade det varit bättre att ha dubbelt så många deltagande förskolor och barn och hur skulle det ha kunnat påverka resultaten? Om urvalsprincip och antal *inte* har betydelse, varför bedrevs inte forskningen bara på en förskola, som gissningsvis kunde ha besparat forskargruppen mycken möda och stort besvär? Den typen av resonemang skulle vara nyttigt och spännande att få ta del av.

Det är uppfriskande med studier som Björklund med flera (2024) som bryter av det huvudsakliga mönstret i fältet med småskaliga, kvalitativa ansatser i forskningsdesignen. I studien engageras så många som 361 barn, uppdelat på interventions- respektive kontrollgrupper, vilket aktualiserar generaliseringsanspråk i det "kvantitativa" perspektivet (se ovan). Det framstår därför som olyckligt, och enligt min bild inte helt ovanligt, att inte undersöka, eller i varje fall inte redovisa, om de resultat som kommer fram är statistiskt signifikanta eller inte.

På vilket sätt påverkar den teoretiska ansatsen resultaten?

Det praktiktäna forskningsfältet innehåller, såsom andra forskningsfält, en rik flora av teoribildning utifrån vilken studier tar sin utgångspunkt. Min bild är att det teoretiska valet sällan motiveras särskilt utförligt, och än mer sällan diskuteras vilka alternativa teoretiska utgångspunkter som hade varit möjliga och hur det i så fall hade kunnat påverka studiens resultat och slutsatser. Ett exempel på detta är Björklund med flera (2024), som utgår från en variationsteoretisk "syn" på lärande, i stället för att argumentera för att en variationsteoretisk utgångspunkt är den mest lämpliga för studiens syfte, eller ännu hellre, som vid en jämförelse med andra teoretiska utgångspunkter har visat sig ha starkast förankring i hur barn och barn de facto utvecklas och lär sig. Med de enorma landvinningar som görs inom forskning om barns utveckling och lärande inom många discipliner så förefaller det mig som att omsättningshastigheten av teoretiska utgångspunkter inom det praktiktäna forskningsfältet är påfallande låg. Det vill säga, teoretiska utgångspunkter, med stark förankring i modern forskning om hur barn utvecklas och lär, borde i högre grad konkurrera ut sådana med svagare förankring.

Disciplinär mångsidighet – utbildningsvetenskapliga forskningens tillgång och dilemma

Den praktikinära forskningen är en del av den utbildningsvetenskapliga forskningen, som inte bara inkluderar forskning inom många olika teoritraditioner (jämför diskussionen ovan) utan även discipliner. Utöver forskare inom pedagogik, didaktik, ämnesdidaktik, pedagogiskt arbete och andra närliggande hemvister, som jag lämnar till någon annan att reda ut rågångarna emellan, så bidrar även forskning inom till exempel psykologi och kognitionsvetenskap till kunskapsutvecklingen inom fältet. Det kan å ena sidan innebära en stor tillgång, där många perspektiv och forskningstraditioner kan befrukta och brytas mot varandra. Men det är å andra sidan väldigt svårt för både forskare och förskollärare att få en överblick av forskningens samlade resultat och få något grepp om "forskningsfronten" för en viss företeelse. En framskjuten forskare i fältet beskrev en gång situationen som att den utbildningsvetenskapliga forskningen visserligen är kumulativ, i meningen att forskning bygger på tidigare forskning, men inte på ett samlat sätt för en viss forskningsfråga utan som separata öar representerande ett visst perspektiv, en viss teoretisk utgångspunkt, en viss forskningsdesign eller en viss disciplin. I den bästa av världar flyter dessa öar samman till tvärovergripande forskningsmiljöer- och samarbeten, och även om sådana exempel finns, får nog den övergripande bilden sägas vara att öarna utvecklas i stor utsträckning var och en för sig med ganska litet utbyte av varandra, ibland omedvetna om närliggande öars existens och ibland medvetna, men skeptiska till, de andra öarnas möjlighet att bidra till kunskapsutvecklingen.

Utifrån ett undervisningsutvecklande perspektiv tror jag att detta är problematiskt, då resultaten från en studie typiskt sett kan sägas spegla kunskapsbidraget från en viss "ö", samtidigt som andra öar kan ha forskningsresultat att erbjuda som erbjuder andra väsentliga perspektiv eller till och med går helt på tvärs med det förstnämnda kunskapsbidraget. Till viss del erbjuder Skolforskningsinstitutets systematiska forskningssammanställningar en "lösning" på detta dilemma men jag tror att problemet går djupare än så. Det är en sak att, i dessa sammanställningar, inkludera studier från olika teoretiska perspektiv, forskningsmiljöer och ibland forskningsdiscipliner. Det är något helt annat att, i en och samma studie, inkorporera forskningskompetens från vitt skilda fält.

Jag inser att det är lättare sagt än gjort att plädera för mer tvärvetenskapliga studier och samarbeten och har till exempel förstått att det kan vara svårt att publicera sig vetenskapligt, då många vetenskapliga tidskrifter är nischade till vissa forskningstraditioner. Men ambitionen bör leva vidare, inte i första hand för forskningens egen skull utan för att forskningsresultaten i möjligaste mån ska bidra till barns utveckling och lärande, som väl får sägas vara ett av den praktikinära forskningens grundsyften. Jag vill även tro att mer forskning av den typen kan bidra till en sakligare och bättre skolpolitisk debatt om mer övergripande frågor som ändå har tydlig bäring på undervisning - såsom digitalisering, ansvarsfördelning för kunskapsutveckling mellan förskollärare och barn och styrdokumentens utformning - där det i forskning inte sällan går att hitta stöd för vitt skilda ståndpunkter, bara man väljer rätt "ö".

Tack

Tack till Camilla Björklund och Johan Samuelsson för värdefulla synpunkter på en tidigare version av denna kommentar.

Referenser

- Björklund, C., Elofsson, J., Kullberg, A., Ekdahl, A.-L., Runesson Kempe, U. & Alkhede, M. (2024). Förskoleklassbarns användning av talstrukturer. *Forskning om undervisning och lärande*, 12(2). <https://doi.org/10.61998/forskul.v12i2.23890>
- van Bommel, J., Palmér, H. & Ebbelind, A. (2024). Division i förskoleklassen genom problemlösning och problemformulering. *Forskning om undervisning och lärande*, 12(2). <https://publi-cera.kb.se/forskul/article/view/23893>
- Ekdahl, A.-L. & Lundberg, B. (2024). Att utveckla undervisning om tal och talrelationer i förskoleklass. *Forskning om undervisning och lärande*, 12(2). <https://doi.org/10.61998/forskul.v12i2.23896>
- Hedefalk, M., Sumpter, L. & Eriksson, H. (2024). Matematiska och etiska resonemang i förskolan - didaktisk modellering som intervention. *Forskning om undervisning och lärande*, 12(2). <https://doi.org/10.61998/forskul.v12i2.23608>
- Walla, M. & Palmér, H. (2024). Utveckling av matematikundervisning som främjar likvärdighet i förskoleklass. *Forskning om undervisning och lärande*, 12(2). <https://doi.org/10.61998/forskul.v12i2.23887>.

Författarpresentation

Camilo von Greiff

Camilo von Greiff var myndighetschef för Skolforskningsinstitutet 2018–2023.